

meghaladja a tradicionális erőszakvállomások közhelyeit, hiszen nemcsak a szenvedő áldozat narratívájának újabb variánsa válik olvashatóvá, hanem túllépve az elkövetők személyén, az önreflexió, a bipoláris érzések egyidejű aktiválása képes nemcsak többet elmondani, hanem érzékelteni is a női tapasztalatról.

Annak ellenére, hogy nem kérdőjelezném meg egyetlen novella esetében sem, hogy a kifejtett vagy a mellékesen megemlített trauma, betegség tárgyalása felesleges lenne, úgy gondolom, hogy okkal merül fel a kérdés, hogy vajon a férfitársadalom egyoldalú, sztereotip felvonultatása nem von-e maga után sokkal károsabb következményeket, mint amennyit a mérgezett nő beszéls, hangadás által elér? A döntően androcentrikus képet nem látszik feloldani egyetlen karakter sem, és míg a Bibliában a király bár első feleségét meg sem hallgatta, tettét anélkül bírálta, addig Eszterrel való házasságában másképp cselekedett, nemcsak meghallgatta, hanem teljesítette is kívánságait. Babarczynál azonban nem szabadulhatunk meg a nyomasztás alól, nincs feloldozás. A mesei motívum, úgy tűnik, hogy a realitásból teljes mértékben kimarad, épp úgy, ahogy az evészavarokkal küzdő lány süti, de nem eszi meg a pogácsát, a nő is hallatja magát, de jelentősebb visszhang megfelelő befogadó nélkül nem következhet be. A nő szenvedő szerkezet és a férfi agresszív ágens szerepében marad.

A nőről sok definíció születik, de a férfira mindössze az említett szó szerkezet vonatkozik: a nő mint anyag (*Emlékpogácsa*), anya, aki nem nő (*Mell-blog*), anya, aki maga is anyára vágynak (*Pushup*), test az ágyon vagy egy tartály, akit gyerek kihordása céljából terveztek (*Itáliai utazás*), de végül a mérgezett nő keletkezése sem marad titok: „A gyermek speciális baktériummal fertőzödvé mérgezett nővé válik.” (*A mérgezett nő*, 226) Eleve nem születik senki mérgezettnek, hanem külső vagy belső toxikálás megy végbe, amelyet egyszerű gyomormosással nem lehet megoldani. A férfi-nő viszony egy véget nem érő macska-egér játék, amelyre szövegszerűen is többszöri utalás található: Ármin szexuális partnerének nevetséges egérszáját emeli ki, de a *Voland* című novellában a magányos macskás nő kliséjén túl egy sajátos érzelmi kötődést, „szerelmet” lehet azonosítani, amelyben a macska az aktív fél, aki szabad, és a nő az, aki tehetetlen, és csak vár ebben a csapdaszerű helyzetben. A sztereotípiákon túl és azokon belül azonban mindvégig érzékelhető, hogy aktuális problémákkal szembesít a kötet. Valamilyen mértékben mindannyian mérgezett nők vagyunk: hervadó virágok, női kvóták, tartályok, testek, eszterek.

KUSTOS Júlia

Könyv a városnak

(Kolozsváros.
Szerk.:
Balázs
Imre
József,
Daray
Erzsébet.
Jelenkor,
2019)

A tavaly nyári Margón mutatták be a Balázs Imre József és Daray Erzsébet szerkesztésében, a *Jelenkor* kiadónál megjelent *Kolozsváros — Irodalmi kalauz* című, tematikus irodalmi városantológiát. Eddig sem fért kétségem, hogy a város gazdagon reprezentált irodalmi szövegekben, és kulturális sokszínűségét, történelmét, jelenlegi helyzetét felmérni kevés is egy kötet. A kérdés így hát inkább az, hogy ez a kötet mit valósított meg a lehetőségekből.

Amikor a *Kolozsváros olyan város...* kezdetű népdalra még nem akad rá az olvasó, joggal latolgathatja, hogy a kötet címe vajon direkt játszik-e rá a benne foglalt homonímiára? Én legalábbis ezt tettem. A kötet, ami kívül-belül Kolozsvárról szól, ő maga kolozsváros. Akit megérint, kolozsváros lesz. Avagy nem: nem jelzőként, hanem a szerencsés városnév végnek a kihasználásaként adja a *Kolozsváros* címet mint egyfajta szóvicc — ennél a pontnál magam is zavarba jövök, és végül arra a következtetésre jutok, hogy talán túl intenzív maradt a pár éve olvasott *szótagadó*.¹ Akárhogy is van, tagadhatatlan, hogy a címbe foglalt invenciózusság a kötet koncepciójának felépítésében is visszaköszön. Harminc kortárs, magyar nyelven (is) alkotó szerző mintegy hetvennégy versét, novelláját és regényrészletét olvashatjuk az egyszerűségében is roppant változatos „illusztratív” keretben:² Kolozsvár különböző korokból származó, léptékeiben eltérő, változatos térképrészleteivel. Az illusztratív szót nem hiába tettem idézőjelek közé; jóval többet jelentenek a térképek a pusztá illusztrációnál — erről a későbbiekben szó lesz még.

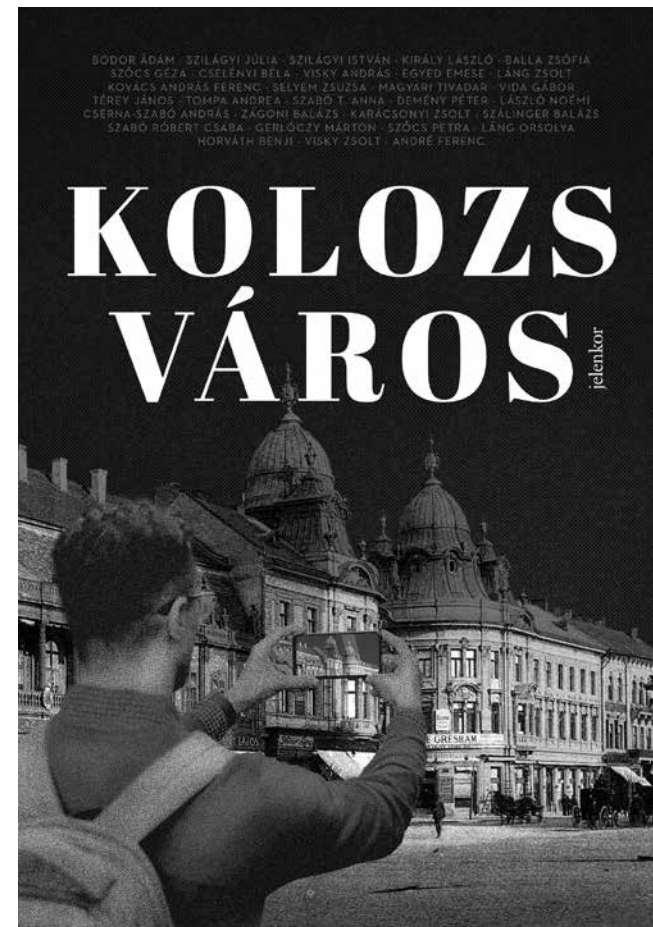
Részben terjedelmi okokra hivatkozva írom azt, hogy a kötet egyes szövegeinek áttekintésére nincs most elég tér, így esetleges kiemelések tartományán túlra nem is merészkedem. Ugyanakkor gyorsan leszögezem azt is, hogy noha a megszólított város szempontjából ugyan párbeszédbe lépnek egymással a szövegek, de valójában olyan ez a válogatás, mint amikor együtt lifteznek a többi, velem egy panelban lakó emberrel, a szomszédaimmal. A tapasztalataink egyszerre közösek és összemérhetetlenül mások. Nem beszélve nézőpontunkról, stílusunktól, életkorunkról, ambícióinkról. Ennek a vegyességnek az áthatolhatatlan csendje ül rajtunk, amíg leérünk a földszintre. Ez a közös hallgatás, ahogy

a való életben, a kötetben is természetes, megszokott és csak nagyon ritkán megbontható. Erőszakkal feszegetni (aki liftezett már, tudja) kifejezetten szükségtelen.

A kötet mindenekelőtt izgalmas vállalkozás mind az anyaggyűjtés, mind a szerkesztés szempontjából. Az emlékezetpolitika fontos kérdéseit ugyanúgy felveti, mint a nemzetiségi és szociális kérdéseket. A személyes viszonyok és kötődések sokszor beíródnak a történelem fontos mozzanataiba, valahol pedig csak hangulatként, atmoszféraként nyújtanak alapot bizonyos eseményekkel átítatott helyszínek. A szerkesztői munka alaposágát dicséri a pontos fülszöveg, valamint az előszó, Bartos-Elekes Zsombor szakmailag kimerítő magyarázatának közlése a térképrészleteket és a munkafolyamatot illetően, a térképek listája, továbbá a megjelenített helyneveket összefoglaló táblázat, amely valóban hasznos navigátorként funkcionál olvasás közben. Ezen kívül még teret biztosítottak a kötet szövegeinek eredeti megjelenését listázó oldalaknak is — és egyedül emiatt hiányoltam a szerzők pármondatos bemutatását.

Ami a szövegek milyenségét illeti, nagyon vegyes repertoárt tár elénk a kötet. Stílusa (amellett persze, hogy szerzőről-szerzőre változik), még az alábbi elkülöníthető kategóriákon belül is változatos. A történelmi regények vonásait hordozzák Tompa Andrea, Gerlóczy Márton (Mikecs Anna) és Cserna-Szabó részletei, a memoár hangulata, vagy legalábbis a személyesség sodró jelenléte lengi körül Bodor Ádám, Láng Zsolt, Szabó T. Anna, Horváth Benji és André Ferenc szövegeit. És amíg Cselényi Béla verseiben a humor dominál, addig Láng Orsolya vagy Demény Péter versvilágának mikroszálaiból egyenként egyedi, mégis a városhoz köthető személyesség bontakozik ki.

A versek és a rövidprózák, prózarészletek vitathatatlanul organikusak, párbeszédbe lépnek közösen megidézett helységnevek, hangulatok mentén, ugyanakkor nem garantált a katarzis, vagy az epifánia élménye. A *Kolozsváros* egy olyan kötet, amit inkább szenteltek a városnak, mint a városról olvasóknak, és ennek érzékelhetően kettős éle van. Egyrészt: a prózarészletekbe belekapaszkodni fájóan értelmetlen, mivel keveset tárnak fel a tematizált helyeken kívül, és csak kóstolót adnak a művekből. Bizonyos szövegcsoporthoz (ez fokozottabban a kötet elején érzékelhető) mintha keresőszavak mentén (Horea út, Házsongárd, Fellegvár, Széna tér stb.) haladtak volna szerzőről-szerzőre szűrve, kinél van találat. A bekerült szerzők válogatásakor nyilvánvaló, hogy az egyik primer előfeltétel az lehetett, hogy legyen olyan szépirodalmi szövege, amit lefednek az előbbi kulcsszavak, és még ezentúl bizonyos hívószavak (utazás, odatartozás, elszakadás, emlékek, gyerekkor, ifjúkor, öregedés, történelmi feszültségek stb.) Másrészt viszont akármennyit gondolkodom is a problémán, magam sem tudok működőbb konstrukcióval előállni. Lehetséges, hogy a digitalizált irodalom korában a tematikus antológia, a válogatás elvesztette volna lényegét és karakterességét? Milyen mértékben és milyen módon átalakult olvasási stratégiák azok, amelyeknek kevesebb izgalmat rejteget ez, és az ehhez hasonló kötetek?

Persze mindezt ellensúlyozza az a tény, hogy az antológiához szükséges bizonyos mennyiségű és jó minőségű szöveg mégsem gyűjthető össze bármelyik nagyvárosra koncentrált hasonló válogatáskötethez. Ennek tükrében pedig nyilvánvaló, hogy Kolozsvár mi mindent elbír, ugyanakkor habár nagyon sokféle a kötet, mégsem maradéktalanul reprezentatív, és bizonyára még további kötetekkel lehetne bővíteni — további szerzők további Kolozsvár-élményeivel. Olvashatók szövegek a szenvedélyes, szerelmes Kolozsvárról (Láng Zsolt), a gyerekkor Kolozsvárjáról (Szabó T. Anna, Bodor Ádám), a tömegek városáról (Selyem Zsuzsa), a városról, amely a búcsú tárgya (Egyed Emese), vagy éppen a megérkezhetetlenségé (Balla Zsófia).

¹ André Ferenc két verse zárja egyébként ezt a kötetet, egyik ebből a *klósvár* című — így tehát talán nem kell elmagyaráznom, hogyan aktivizálódtak ezek a kapcsolódási pontok a fejemben ilyen hamar. [A kötetről a Műút portálon a szerző közölt recenziót: Kustos Júlia: *Illeszkedés, tagadás, szépség és André Ferenc: szótagadó, Jelenkor, 2018*]; elérhető: <https://www.muut.hu/archivum/30212> — a szerk.]

² Ahogyan Daray Erzsébet is fogalmaz a Magyar Narancs júliusi interjújában: „Egy hőterkép rajzolódott ki” — *kolozsvári kalandok a kortárs magyar irodalomban*, Magyar Narancs, 2019. július 29.; elérhető: <https://magyarnarancs.hu/sorkoz/egy-hoterkep-rajzolodott-ki-121766>.

³ Távoli kapcsolat, de mindenképpen érdekes a Joyce-kutatásnak az az ágazata, ami mind az *Ulysses*, mind pedig a *Dubliners* szűzszójának szorgalmazza egyfajta térképhű olvasatát.

Különleges intermedialis kísérletnek is tekinthető, ahogyan a szövegek és a térképek egymás mellett párbeszédbe lépnek egymással. Az irodalmi szöveg híján a térkép olykor rég eltűnt, de legalábbis radikálisan átalakult/jelenleg is átalakuláson áteső városrészeket ábrázol, így tehát egy olyan olvasónak, aki az irodalom felől szeretné olvasni a kötetet, és aki esetleg még nem is járt Kolozsvárott, ismeretterjesztő jelleget öltenek a térképes oldalpárok. Ami már intermedialis tartományokba lép, az nem más, mint az irodalmi szövegnek és a térképnek a valósághoz való viszonya. A tükrözés, a magában foglaltság, a valóság-hűség és a tájékozódás csupa olyan kulcsszavak, melyeket érthetünk egyaránt irodalmi szövegre és térképekre is. Az irodalom metaforái között nagyon rég jelen van az utazás, és így a térképészet is. Kettejük viszonyának legtermékenyebb olvasata talán akkor történhet meg, ha egyrészt a térképet az irodalmi szöveg megtelíti a valóság más dimenziójának elemeivel, ha kifejezi az ember viszonyát a nap mint nap bejárt személyes tereihez, ha hangsúlyozza a terek fontosságát, és narratívát alkot a terekbe oltott emlékezethez. Másrészt pedig az irodalmi szöveget bizonyos fikcionális rétegtől fosztjuk meg, ha saját történéseinek helyszínét helyezzük mellé, ekkor kiolvasható belőle mindaz a benyomás, tapasztalat, környezeti hatás, amire az olvasható szövegek támaszkodnak.³ Így erősíti egymást a kötet két fő szála. Amikor egy teret szépirodalmi szöveg terévé, helyszínévé teszünk meg, óvatosan és körültekintően érdemes végigvonulni annak a helynek a lehetséges metaforahálóján, konnotációs terén, történelmi szerepén, társadalmi összetettségén, érzelmi viszonyulásán, hogy ne uralkodjon el a bagatell nosztalgia, ne lehessen mindegy, hogy az adott szöveg *hol* játszódik. Ennek tükrében rajzolható meg egy egyenes, melynek egyik pólusa a város mint díszlet, míg másik pólusa a szöveg mint eszköz a város értelmezéséhez.

Mindent összevetve a válogatás egyrészt gazdagon és jól teljesítette, amit vállalt: reprezentatív szövegeket, szerzőket közöl, amelyek/akik jellemzően fontos és emblematikus terekkel és témákkal foglalkoznak. Az pedig, hogy fókusza laza, szerkezete és így a szövegek egymáshoz mért helye esetleges, kikerülhetetlen buktatója az ehhez hasonló válogatásköteteknek. A kötet egészéről ugyan nem állítható, hogy többet szeretne magáról állítani, mint hogy egy tematikus gyűjtemény, mégsem lesz ettől túlzottan esetleges vagy hívószó-centrikus. Felmerülhet, hogy a kulturálisan sokszínű város magyar nemzetiségű vagy magyar nyelven alkotó szerzőin túl más, például román szerzők Kolozsvár-képét is szerepeltethették volna a kötetben. Ez újabb ajtót nyithatna egy párhuzamos végtelenbe, miközben meglepően sok rokon érzelmre és tapasztalatra is rávilágíthatna egy ilyen válogatáskötet.

